

KANT'IN VE HEGEL'İN FELSEFESİNDE CEZANIN AMACI

PURPOSE OF PUNISHMENT IN KANT'S AND HEGEL'S PHILOSOPHY

Melike Belkıs AYDIN* **Makale Bilgi**

Gönderilme: 04/02/2020
Kabul: 20/04/2020

Anahtar Kelimeler

*Cezanın Amacı,
Mutlak Teori,
Kategorik Emperatif,
Yadsınmanın
Yadsınması,
Kant,
Hegel.*

Article Info

Received: 04/02/2020
Accepted: 20/04/2020

Keywords

*Purpose of Punishment,
Absolute Theory,
Categorical Imperative,
Negation of Negation,
Kant,
Hegel.*

Özet

Ceza kavramı modern hukuk felsefesine ilişkin temel sorunsallardandır. Cezanın amacı aynı zamanda hukuk düzeninin varlığının meşruiyetine ilişkin bir sorundur. Cezalandırmanın amacına ilişkin mutlak teori, bozulan adalet düzeninin yeniden tesis edilmesi ve misilleme amaçlarını bir arada gütmektedir. Mutlak teori taraftarlarına göre cezalandırma ile faile ya bir başkasına katkı sunulamaz. Mutlak teori, bireyin tanımlanmaya ve birey olmanın kurucu işlev edinmeye başladığı dönemde, modern devletin şiddet tekeli ve meşruiyeti bağlamında oluşturulmuştur. Türkçe hukuk felsefesi alanyazınında cezalandırmanın amacına çokça değinilmemiştir. Bu konu ceza hukuku genel hükümler kitaplarında derlenmiştir. Oysa cezalandırmanın amacı düpedüz bir hukuk politikası ve felsefesi sorundur. Kant ile Hegel'in cezalandırmanın amacına ilişkin karşılaştırmalı bir okumalarının Türkçede de hukuk felsefesi perspektifinden yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada Alman idealizminin iki önemli ismi, Kant ile Hegel'de cezalandırmanın amacı karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Her iki düşünür de cezanın amacı, cezanın türü, cezanın adaletle ilişkisi ve cezalandırmaya yetkili makamlar hakkındaki değerlendirmeleri bakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Son tahlilde her iki düşünür de cezanın pragmatik bir yararının olmaması gerektiğini savunmaları bakımından benzerdirler.

Abstract

The concept of punishment is one of the main problems related to the philosophy of law. The purpose of punishing is also a question of the legitimacy of the existence of the legal order. Regarding the purpose of punishment, according to absolute punishing theory, the sentence aims to reestablish the order of corruption and to retaliate. According to the absolute theory supporters, no contribution can be made to the perpetrator or anyone else by punishment. The absolute theory was formed in the context of the monopoly and legitimacy of the modern state in the period when the individual started to be identified and to become founding factor. The purpose of punishing has not been mentioned much in the Turkish legal philosophy literature. This issue has been compiled in the books of general provisions of criminal law. However, the aim of punishment is an outright question of legal policy and philosophy. From a philosophical perspective, a comparative reading of Kant and Hegel regarding the purpose of punishing should be made in Turkish. In this study, two important names of German idealism, the purpose of punishing in Kant and Hegel, will be compared comparatively. Both thinkers will be evaluated comparatively in terms of the purpose of the punishing, the type of punishment, the relationship of the punishment to justice and their assessment of the competent authorities. In the final analysis both philosophers argue that punishment should not have a pragmatic benefit.

I. GİRİŞ

Bir şeyin amacı ya da ereği onun varlığının meşruiyetini tesis eden parçasıdır. Bu bağlamda cezalandırmanın amacı da ceza kavramının kendisini meşrulaştırmaktır. Cezalandırmanın amacına ilişkin mutlak cezalandırma ve rölatif cezalandırma olmak üzere iki kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Mutlak ceza teorisinin gerekçelerine göre, bir kimseye ceza verilmesinin amacı adaletin yeniden tesis edilmesidir. Buna karşılık ise rölatif cezalandırma teorisi için cezalandırma geleceğe yönelik olarak caydırıcılık ya da failin ıslahı gibi başkaca yarar kaygıları da gütmektedir.

Mutlak ceza teorisinin temsilcilerinden sayılabilecek Immanuel Kant da irade özgürlüğüne yaptığı vurguyla düşünce dünyasını evrensel akla dayalı bir ahlâk düsturu üzerine kurgulamıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Alman düşünür Kant'ın ceza felsefesine ilişkin görüşleri değerlendirilecektir. Kant düşüncesinde ceza ile adalet ilişkisi, cezanın amacı, cezanın türü ile ceza verebilme yetkisi üzerinde durulacaktır.

Bireyin seçme yeteneğine sahip rasyonel bir özne olarak algılandığı Kant düşüncesinde ceza kavramı da bu ön kabullerle tutarlılık içinde ele alınır. Cezanın amacı bireylerin asla araçsallaştırılmayacağı ve suç işlenmesi ile zarar gören adaletin yeniden tesis edilmesinin sağlanması olmalıdır. Araçsallaşmanın karşısında tavır alışı Kant'ın cezanın türü için öngördüğü kısas düşüncesinin de temelini oluşturur, kişinin eylemine aynı türüyle karşılık verilmesi onun eyleminden çıkan bir sonuçtur da.

Çalışmanın sonraki bölümünde de Alman düşün geleneğinin en önemli isimlerinden Hegel'in ceza felsefesi ile ilgili görüşü üzerinde durulacaktır. Hegel düşüncesinde ceza ve adalet ilişkisi, cezanın amacı, cezanın türü, cezalandırma yetkisi konularına değinilecektir. Ceza hukukunda mutlak ceza teorisi olarak adlandırılan mutlak ceza teorilerinde ileriye yönelik bir caydırıcılık ya da failin ıslahı gibi amaçlar güdülmaz. Hegel de mutlak ceza teorisi içinde değerlendirilmektedir, cezanın ıslah ya da caydırıcılık gibi amaçlarının olmasına karşıdır. Ceza, Hegel'in bireyin eylemlerini seçme olanağına ve iradeye sahip rasyonel bir varlık olduğundan eyleminde içkin olarak var olmaktadır. Dolayısıyla Hegel için ceza, bireyin eyleminin kendi taşıdığı sonucuyla aynı zamanda onurlandırılmasıdır.

II. DÖNEMİNİN BİR SONUCU OLARAK MUTLAK TEORİ

Mutlak teori, öğretilerde dönemsel olarak Aydınlanma dönemine ait bir yaklaşım olarak gösterilmektedir. Alman İdealizminin bir sonucu olarak mutlak teori, meşruiyetini öncelikle adaletin mutlak ve kendinde bir değer olarak kavranmasından almaktadır. Ek olarak bireyin akıl sahibi bir varlık olarak kendi seçimini yapabileceği ve cezanın da bu seçimin bir parçası olduğu düşüncesi de meşruiyeti tesis eden varsayımlardandır¹.

Aydınlanma Düşüncesi ile ortaçağın dini temellere dayalı teolojik ahlâk düsturu yerini insan aklına dayalı bir evrensel ahlâk kuralları sistemine bırakmıştır². Deneye ve gözleme dayalı bilginin dinsel dogmanın yerine geçmesiyle insan aklının üstünlüğü kabul edilmiş, dogmatik önkabuller yerini sınanabilirlikle sabitlenen bilimsel bilgiye bırakmaya başlamıştır³. Bireyin yaşamını düzenleyecek kuralların da artık metafizik, akıl ve dünyadışı dinsel kökenlere değil evrensel ve sağın insan aklına dayalı kategorilerde bulunabileceği düşünülür⁴. İnsan aklının bu yüceltilişi, bir yasa koyucu olarak rasyonel varlığın üstünlüğünün kabul edilışı insan onuru kavramının da değer kazanmasının en temel nedenidir. İnsan, artık önceki tarihsel dönemlerdeki gibi nasıl davranacağına kurallarını bulabilmek için kesinlikle kendinden aşkın güçlerin iznine, buyruğuna muhtaç olmayacaktır. Dolayısıyla doğruyu ve yanlışını kendisi bulmakla sorumludur ve özgürdür. Bu önkabulden kalkıldığında, yani bireyin kendi sorumluluğunda ve özgür olduğu kabul edildiğinde suç işleyen bir faile verilecek olan ceza da onun iradesinin bir tezahürü olarak görülmek gerekmektedir. Ayrıca meşruiyetini dışarıdan değil kendinden alan bireylik aynı

¹ MEIER Bernd-Dieter: *Strafrechtliche Sanktionen*, Springer Verlag, Berlin; 2015, s.19, yazara göre günümüzden bakıldığında ise söz konusu argümanların bir meşruiyet sağladığı düşünülmemelidir.

² CEVİZCİ, Ahmet: *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010, s.165.

³ CEVİZCİ, s.166, yazara göre aydınlanma hareketinin bir önemli özelliği de şöyle ifade edilmiştir: Dünya Tanrı tarafından yaratılmıştır fakat artık insanların elindedir. Herkes ayı akla sahip olduğundan bu evrensel akıl ile insanlar doğru sonuca ulaşabileceklerdir.

⁴ GÜNGÖREN, Birden: "Wandel des Strafrechts am Beispiel des Deutschen Idealismus" (Alman İdealizmi örneğinde Ceza Hukukunun Dönüşümü) *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Duygun Yarsuvat'a Armağan, 9(2), 2012, s.524; dolayısıyla mesele birey kavramının öncesine göre uğradığı dönüşüm önem taşımaktadır.

zamanda değerlerin de yalıtık ve mutlak geçerliliğini düşündürmektedir.

Ahlâka ilişkin kökeninin Tanrıdan değil insandaki evrensel akıl yetisinden kaynaklandığı bir kurallar dizisi düşüncesinin hukuk ve ahlâk felsefesine girişinin Grotius ile olduğu söylenebilmektedir. “Doğru” olan, tanrı istediği için değil doğru olduğu için doğrudur, önermesi Grotius’un insanların tanrıyla bilmeseler de ya da doğal hukukun tanrı ile zıtlaşsa da geçerli olacağı önermesi ile birlikte düşünülmelidir⁵. Kutsal olan insanın özgür iradesidir, çünkü insan rasyonaliteye sahip ve karar verme yeterliği bulunan özgür bir akıl varlığıdır.

Aydınlanma ile bireyin aklının yüceltilmesi artık bireyin kendisine de başkaca bir özelliği olmaksızın salt bir insan olduğu için değer verilmesi yaklaşımının benimsenmesini sağlamıştır. Birey, artık salt irade ve seçme yeteneğine sahip bir varlık olduğu için onurludur ve saygıyı hak etmektedir. İnsan akli, sürekli ve sınırsız olarak geliştirilebilirlik kapasitesine sahip, tüm evreni anlamlandırabilecek bir yeterlidir⁶.

Bu düşünsel evren içinde, ceza hukuku bağlamında mutlak teori de adalet değerini bağımsız, kurucu ve mutlak bir değer olarak görmüş, aynı zamanda sözleşme kuramı içinde devletin yetkisinin zedelenmesi olarak da değerlendirmiştir. Böyle olunca da mutlak teorinin aynı zamanda, cezayı bir yararlık sağlayıcı olarak görmemesi hem fail bireyin araçsallaştırılmaması hem de şiddet tekeli sahibi devletin mutlak meşruiyetini koruyabilmesi anlamına gelir. Çünkü görülecektir ki Kant’ta da Hegel’de de ödetme (Vergeltung) kavramı ile açıklanan cezalandırmanın asla mağdur tarafından bir tür intikama dönüştürülmesi meşru görülmemiştir. Dolayısıyla mutlak teori aslında salt cezanın meşruiyeti anlamında devletin kendisini mutlak bir yetke sahibi olarak kurabilmesinin de gerekçesini sunmuş olur. Cezanın devlet eliyle verilmesi, kamusallaşmasıyla da sadece mağdurun değil kamunun da bunu kabullenmediğine, toplumsal olarak kabullenilmediğine işaret etmektedir⁷.

III. KANT’IN CEZANIN AMACINA YAKLAŞIMI

Alman düşünür Immanuel Kant’ın ahlâk felsefesinin en önemli ilkesi „kategorik emperatif” rasyonel temelli bir ahlâk düsturudur: “Sadece evrensel bir kural teşkil edebileceğini düşündüğün düsturlara göre davranmalısın”⁸. Bu ifadeyle Kant, daha önce dinsel kökenlere bağlı olan evrensel bir ahlâk düsturunu artık akıl temeline oturtmuştur⁹. Rasyonel bir argümantasyon yaparak eğer insanların kendilerine davranılmasını istemedikleri biçimde başkalarına davranırlarsa, bunun evrensel bir yasa olarak geçerli olacak üstün irade ürünü bir yasa koyucunun kuralı olamayacağını belirtir¹⁰. Bu düstur evrensel bir yasa niteliğindedir, çünkü ortak insan aklında içerilmektedir¹¹. Benzer düşünce biçimi dinsel kaynaklı kurallar olarak önceden zaten mevcuttur, ancak bu kez rasyonel bir argümantasyon aracılığıyla, insan aklına dayalı bir açıklama ile bu davranış kuralı kabul edilir. Bu argümantasyonun sınama ölçütü de, bir davranışın geçerli evrensel bir ahlâk kuralı olabilmesi için onun evrensel olarak iddia edilebilecek bir düstur haline dönüştürülebilmesidir. Evrenselleştirilebilir bir davranış beklentisi rasyonel bir tutarlılığın, kestirilebilirlik arayışının sonucudur. Böylesi bir evrensel tutarlı düstur, artık tek tek tecrübelerle

⁵ KÖKSAL Mehmedcan: Milletlerarası Hukuk Düzenine doğal Hukukun Uygulanması, İÜHF, 28(3-4), 1962, s.412.

⁶ CEVİZCİ, s.167, elbette insan aklına dayalı ilerlemenin sınırsız ve olumlu bir olgu olmadığı dünya savaşlarıyla sabitlemiştir, bu da Aydınlanma’nın çöküşüdür; BAUMANN Jürgen/WEBER Ulrich/MITSCH Wolfgang/EISELE Jörg: Strafrecht Allgemeiner Teil, Ernst ve Werner Gieseking Yay. Bielefeld, 12. Bası, 2016, s.18, bu tam da Alman İdealizmi’nin bireye yüklediği akıl ve sorumluluk sahibi olma durumu ile ilgilidir, bu da ceza politikasını suç ve kefaretin denkliliği düşüncesine götürür.

⁷ KREY Volker/ESSER Robert: Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil, Verlag W. Kohlhammer, 6. Baskı, Passau, 2016, s.55; KÜHL Kristian: Freiheitliche Rechtsphilosophie, Nomos Verlag, Tübingen, 2008, s.432.

⁸ KANT Immanuel: Ahlâk Metafizikinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara 2013, s.38; Manfred Kuehn, Immanuel Kant, çeviren Bülent O. Doğan, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.283, Kant’a göre bu düstur her ahlâki failin erişebileceği bir konumda bulunmaktadır, ancak tek tek eylemlerden çıkarılamaz. Çünkü deneysel anlamda tek tek eylemler bir rastlantısallığı içermektedir, oysa evrensel akıl rastlantısallığa gereksinim duymaz ve güvenemez de.

⁹ KÜHN, Manfred: Immanuel Kant, çev. Bülent H. Doğan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011, s.285; CEVİZCİ, s.167, Aydınlanma düşüncesi ile insanlar evrenin düzenlenebilir yasalara tabi olduğunu görmüş ve bunların kendi doğaları için de uygulanabileceğini düşünmüşlerdir.

¹⁰ KANT, AMT, s.31; HEIMSHOETH Heinz: Kant’ın Felsefesi, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğubatı Yay, Ankara, 2014, s.128-129, insanın istemesi akıl sahibi bir varlık olduğundan zaten yasa koyucudur, aksi takdirde kendi başına amaç olmaktan çıkacaktır. Dolayısıyla da ahlâkları olan bir isteme akıl sahibi bir varlık olmanın onuruna bağlanmıştır.

¹¹ KÜHN, s.284, böylece Kant için artık ancak bu ödev duygusuyla yapılan eylemler ahlâki bir değer taşıyacaktır.

elde edilebilir değildir. A priori bir tümel olarak aklın kendisinde mevcuttur¹². İrade sahibi insan, üstün aklıyla özerkliğini tesis etme ve bunu yaparken bir evrensel yasa koyucu gibi kendi kişiliğinin yasalarını da belirleme hakkına sahiptir. Böylece kategorik emperatifi üretebilen insan iradesinin en üstün değer oluşu da anlaşılmalı olacaktır, insan aklı evrensel geçerli bir kuralı var etmeye muktedirdir¹³.

Kant düşüncesinin ikinci önemli düsturu insanın asla kendisinden daha başka ve üstün bir olgunun aracı haline getirilemeyeceğidir. Akıl sahibi olan insan, hiçbir başkaca çıkarın, yararın, üstün olduğu iddia edilecek herhangi başka bir amacın elde edilmesi için araç olarak kullanılamayacaktır. Kant'ına araçsallaştırma yasağı ahlâk felsefesinin de temelini oluşturmaktadır¹⁴.

A. Ceza ve Adalet

Kant cezayı “bir suçun hukuki karşılığı” ve ceza hukukunu da “yetki sahibinin uyruğundakilere işledikleri suç nedeniyle acı çektirebilme ödevi ve hakkı” olarak tanımlar¹⁵. Ceza hukuku yetkili bir makamın uyruğundaki vatandaşlarına ceza verebilmesini hem o yetkili makamın ödevi hem de hakkı olarak yorumlar ve aynı zamanda ceza hukukunu da bir kategorik emperatif olarak sınıflandırır. Ceza vermek aynı zamanda yetkenin bir borcudur ve egemenin hükmetme yetkisini altında bulunanlara karşı kullanmaya izninin olduğuna ilişkin bir hakkın simgesidir¹⁶.

Kant'a göre bir suç işlenmesi, evrensel mahiyeti olan adalete zarar verilmesidir. Bu nedenle de ceza verilmesi sayesinde adaletin yeniden tesisi sağlanabilecektir. Dolayısıyla evrensel bir düzenin zedelenmesi anlamında, adaletin ceza verilmesi yoluyla tesisini birlikte okumak gerekmektedir¹⁷. Mutlak bir değer olan adaletin sarsılması söz konusudur. Adalet, kendisinden başka hiçbir değer ile karşılaştırılıp değiştirilemez, ona bir fiyat biçilemez. Aksi takdirde, yani adalete bir fiyat biçilebiliyorsa zaten o adalet değildir. Kant'ın değerlere ilişkin düşüncesinde değerlerin kendinde (an sich) varoluşlarına işaret etmektedir. Epistemolojisindeki kendinde şey kavramı değerlerin varlığında da söz konusudur¹⁸.

Kant'a göre kastedilmemiş ama öngörülebilir bir ihlal kusurdur (culpa). Kastedilmiş olanı ise suçtur (dolus). Bir ihlalin hukuki yankısı da cezadır (poena). Ceza hukuku ise emir vericinin astlarına işledikleri suçlar yüzünden bir acı çektirebilme hakkıdır¹⁹. Yapılan tanımlardan çıkarılacak sonuca göre, egemen, acı çektirilmekten muaf tutulacak, cezalandırılmayacaktır. Yani egemen devletin tahakkümünden muaf tutulacaktır²⁰.

¹² KÜHN, s.284, yani bu değerler tek tek bağımsız insanların akıllarından ve iradelerinden türememiştir, aksine evrensel bir akıl sahibi varlık kavramı tarafından türetilmiştir.

¹³ KÜHN, s.285, yazar kategorik emperatifin birbirinden farklı üç anlaşılma biçimi olduğunu savunur: birincisi “sadece evrensel maksimlere göre bir yasa olmasını isteyebileceğin maksimlere göre davran”; ikincisi “ister kendi ister başkasının kişiliğinde olsun insanın asla araçsallaştırmayacak daima amaç olarak kalacak biçimde eylemde bulun”; üçüncüsü ise “her akıl sahibi varlığın kendi iradesinin maksimleri doğrultusunda evrensel yasa koyuyormuş gibi gören bir kişi olarak” algılanması gerektiğini belirtir. Yazar baskın eğilimin birinci alternatiften yana olduğunu, ancak Kant'ın genel çizgisi içinde anlaşılması gerekenin üçüncüsü olacağını belirtir.

¹⁴ KANT, AMT, s.46.

¹⁵ HUNING, s.348, Kant için ceza hukuki değil felsefi bir kavramdır, etik altında düşünülmelidir.

¹⁶ AGTAŞ, Özkan: Ceza ve Adalet, Metis Yayınları, İstanbul 2013, s.47.

¹⁷ KANT, EBÜFD, s.47, çokça alıntılanan Latince özdeyiş “fiat iustitia, perat mundus” u Kant şiddet ve açıkgozlülüğün sebep olacağı kötülükleri durduran bir hukuki ilke olarak görmektedir; AGTAŞ, s.49;

¹⁸ Ancak bu noktada Kant'ın numen-fenomen ayrımının neye işaret ettiği konusuna değinmek gerekir. Kant epistemolojisindeki bu ayrım ile bir bilinemezin varlığına işaret etmekten çok hem insan aklının kategorileri ile bilebilirliğinin olanaklarına ve sınırlarına hem de bilebilirliğin özne bağımlılığına işaret etmekte olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Doğan Göçmen; Kant ve Aslında Şeylerin Bilinebilirliği, https://www.youtube.com/watch?v=MwktJ8L_Ljo ; kendinde şey ve bilinebilen şey özler ve var olanlar dünyası ayrımıdır, Kant burada Platoncu bir çizgidedir. Göçmen, Kant'ı, Yenikantçılar'ın gözüyle okumamız gerektiğini belirtir.

¹⁹DUSCH Christian: Staat und Strafe Eine Studie zum Verhältnis von Staats- und Strafrecht bei Thomas Hobbes und Immanuel Kant, Dissertation an Albert-Ludwigs Universität Freiburg, Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, 2009, s.270.

²⁰ AGTAŞ, s.48.

B. Cezanın Amacı

Kant, cezanın topluma, bireye, siyasi birliğe başkaca bir yarar sağlama amacı gütmemesi gerektiğini, aksi takdirde bireyin araçsallaşmış olacağını belirtmiştir²¹. Ceza da faile/bireye, fiili, suçu eyleyen kendisi olduğu için verilmelidir. Çünkü bireyin her eyleminde kendisinin nihai amaç olması gerekmektedir, ceza da bu düsturun bir unsurudur²². Böylece, kategorik emperatife de uygun olarak, evrensel bir yasa olmasını isteyeceğimiz biçimde davranma kuralı doğrultusunda hareket edilmiş olacaktır. Bu noktada, Kant'ın kendi ifadeleriyle doğrudan alıntılanmakta yarar bulunmaktadır:

Hukuksal ceza, asla sadece suçlunun kendisiyle ya da sivil toplumla ilgili başka bir iynin meydana getirilmesinin bir aracı olarak değil; daima ve yalnızca, cezanın uygulandığı kişi bir suç islediği için uygulanmalıdır. Çünkü insan asla başka hedeflere yönelme konusunda bir araç haline getirilmemeli ve eşya hukukunun bir konusuna dönüştürülmemelidir, ona karşı doğuştan gelen şahsiyeti buna izin vermez. Kendisi ya da toplumun öteki birimlerine herhangi bir yarar sağlayıp sağlamadığı dikkate alınmaksızın cezalandırılmalıdır.²³

Bu ifadelerden açıkça Kant'ın yararçı yaklaşımlara karşı, mutlak cezalandırma yaklaşımına taraftar olduğu görülebilmektedir²⁴. Kant'a göre bütün ceza kuramlarının minimal düzeydeki amacı adaletin tesisi olmalıdır. Ancak yararçı kuramlarda minimal bir adalet tesisi çabası bile görülememektedir²⁵. Kant cezalandırmaya ilişkin yararçı tüm görüşleri cezai çıkarıcılık olarak değerlendirir ve karşı çıkar. Beccaria'nın yararçı rölâtif yaklaşımı bu bağlamda Kant için kabul edilebilir değildir²⁶. Ona göre ahlâki bir sav ileri süren cezalandırıcı adalet ile pragmatik beklentiler ortaya koyan yararçı yaklaşımların birbirlerinden kesin biçimde ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Kant'ın önerdiği ceza yaklaşımının amacının metafizik bir karaktere sahip olduğu ve kendinde (an sich) içkin olarak varsaydığı vurgulanmalıdır²⁷.

Bu bakımdan da Kant'ın çokça bilinen iki örneklemesine değinmek doğru olacaktır: Ada örneğine göre bir ada halkı dağılıp gitmeye, başka ulusların buyruğuna girmeye karar verse bile cezaevindeki son hükümlü cezasını yine de çekmelidir, çünkü adalet evrenselidir ve her bireyin ona karşı bir sorumluluğu vardır. Çünkü adalet yerel bir değer ya da kullanışlı bir araç değildir. Adaletin evrensel geçerliliği olan bir değerdir, dolayısıyla onu yeniden tesis etmeye yarayacak bir siyasi resmi birliğin varlığının sürmesi gerekmemektedir. Bu anlamda hem adaletin en yüksek ilke hem de insanın asla başkaca bir amaç için araç haline getirilememesi yasağı dolayısıyla, cezada herhangi bir yararçı yaklaşım kabul edilemeyecektir²⁸.

İkincisi de deney örneğidir. Ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkum, ölüm riskini içeren ancak toplum için yararlı olan bir tıbbi deneye katılmayı kabul etmek kaydıyla ölüm cezasından kurtulabilecektir. Deneyin başarılı geçmesi durumunda hem kamu hem birey yarar görmüş olacaktır²⁹.

²¹ AGTAŞ, s.49, LUIZZI Vincent: Cezalandırmaya ve Cezalandırmanın Faydacı ve Ödetmeci Rakiplerine İlişkin “Yeni Denge Yaklaşımı”, çev. Gülriz Uygur, HFSA 10, s.160.

²² HÖFT, s.11, bu durumu cezanın hiçbir amacı olmayacakmış gibi yorumlamaksa bir hata olur.

²³ KANT Immanuel, *Vorkritische Schriften bis 1768. 6., unveränd. Aufl.* (unveränd. Nachdruck der Ausg. Darmstadt 1960). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (Werke in sechs Bänden)'den aktaran, Dusch., s.255.

²⁴ DUSCH, s.255, KRÜGER, Rolf: *Strafrecht Allgemeiner Teil 1*, Alpmann und Schmidt Juristische Lehrgänge Verlagsgesellschaft, Münster 2010, s.4; HUNING Diète: *Kants Strafrechtstheorie und das jus talionis Philosophische Schriften Heft 56 Aufklärung durch Kritik Festschrift für Manfred Baum zum 65. Geburtstag*, herausgegeben von Dieter Hüning, Karin Michel und Andreas Thomas Duncker & Humblot Berlin, 2004, s.335, çağdaşları tarafından Kant'ın mutlak teoriyi savunması çokça eleştirilmektedir. Grotius, Locke ve öteki takipçilerinin çizgisinden kaydığı, doğal hukukçu ceza yetkisi düşüncesinin dışına çıktığı ileri sürülmektedir.

²⁵ DUSCH, s.256, Kant'ın döneminde yararçı rölâtif yaklaşım baskın olduğu için ona karşı tavrı aldığını belirtmesi önemlidir; CENTEL Nur, *Cezanın Amacı ve Belirlenmesi*, Prof. Dr. Tarık Tufan Yüce'ye Armağan, s.338.

²⁶ BECCARIA Cesare, *Suçlar ve Cezalar*, çev. Muhiddin Göklü, İnkılâp İktisadi İstanbul, 1960, s.117-118, topluma yarar sağlama amacı gütmeyen tüm yasaların daima bir karşı koymaya maruz kalacaklarını, ve er geç o yasaların yürürlükten kaldırılacağını daha yaptının girişinde ifade etmektedir. Ona göre yasalar bir tür doğa durumundan medeni duruma geçen insanların hangi koşullar altında bir toplum kurduklarını gösteren vesikalardır.

²⁷ HÖFT, s.12.

²⁸ Immanuel KANT, *Metaphysics of Morals*, İngilizceye çev. Mary. J. Greogor, Cambridge Press s.106'dan aktaran AGTAŞ, s.49, s.51; HUNING, s.337, Kant'ın cezalandırmadaki bu tavrını Cromwellci katı pietizmin bir etkisi olarak değerlendirmek gerekmektedir.

²⁹ Immanuel KANT, *Metaphysics of Morals*, İngilizceye çev. Mary. J. Greogor, Cambridge Press s.105'ten aktaran, AGTAŞ, s.51.

İşte bu her iki örnek varsayım da onun için tam da araçsallaşmanın işaretidir. Birey toplum yararına da olsa başka bir amaç için kullanılamamalıdır. Evrensel ahlâk düsturu da uyarınca birey salt bir amaç olabilir³⁰. Kamu yararı da dahil Kant için hiçbir olgu adaletten daha önemli ve üstün olamaz, bu yüzden de ceza verilirken ne bir sağaltım ne bir intikam ne de topluma başkaca bir yarar gözetilmesi yerinde olur. Yoksa aksi halde adalet kendisine biçilen bir bedel karşılığında değiştirilmiş, bir adım daha ileri giderek satılmış olur. Yani her şey gibi adaletin de bir fiyatı olacaktır, fiyat biçilebilen bir adalet de zaten adalet değildir³¹.

Her iki örnekten de açıkça görülebileceği gibi Kant'a göre nitelik ve nicelik bakımından kişinin yaptığı aynıyla kendisine karşılık verilmesi sayesinde evrensel bir değer olan adaletin gördüğü zarar giderilerek yeniden tesis edilebilecektir³². Dikkat edilmesi gereken sadece adaletin hedeflendiği yaklaşımlar ile adalet yerine başkaca yararların göz önünde tutulduğu pragmatik yaklaşımların arasındaki ayırım çizgisidir³³.

Cezalandırmanın üç tür hedefi olabilir: Failin daha iyi bir insan olmasını sağlamak, gelecekte bir suç işlenmesini engellemeye çalışmak ya da sürgün, ölüm cezası gibi yöntemlerle kötü vatandaşları toplumdan ayıklamak. Bu tarz hedefler Kant'a göre ancak siyasetin kurnazlıkları olarak görülmeli, onlara olanak tanınmamalıdır. Hukuk açısından ise aslolan daima adaletin tesisidir. Hukuki ceza asla failin kendisine başkaca bir getiri ya da yarar sağlamamalıdır, tam aksine ona daima sadece ama sadece suç işlemiş olduğu için çektrilmelidir.

Kant'a göre bütün siyasi cezalar aslında uyarıcı, dolayısıyla geleceğe ilişkin bir beklentiyi işaret eden, yani (an sich) kendinde olma durumunun ötesine geçen cezalardır. Ya suç işlemiş insanlara ya da halka gözdağı olarak örnek teşkil etmek amacıyla uyarmak için yapılır. Dolayısıyla cezanın failin kendisini aşan bir amacı vardır. Kant cezaları ceza adaletine ya da yasa koyucunun kurnazlığına dayananlar olarak ayırır. Birinciler ahlâki olanlar; ikinciler ise pragmatik cezalardır. Pragmatik olanlar bir daha suç işlenmesin diye verilirken, suçu geleceğe yönelik de engellemek amacı güdülür. Siyasetin tüm cezaları pragmatiktir, ya failin kendisini düzeltmesi için ya da örnek olması için. Yani siyaset, suç işlendiği için değil suç işlenmesin diye cezalandırmaktadır.³⁴

Oysa hukuki ceza faile her zaman bir suç işlediği için verilmelidir. Çünkü fail eylemiyle dünyada iradesini ortaya koymuş, böylelikle kendisine nasıl davranılması gerektiğini de kategorik emperatiften yapılabilecek bir çıkarımla belirtmiştir³⁵. Dolayısıyla aslında Kant için cezanın belirlenmesi yine bir bireysel irade sorunudur. Öyleyse, birinci örnekten yola çıkarak, ada halkının toplum olarak varlıklarını sürdürmesinin beklenmesine gerek yoktur, çünkü madem ki düstur evrensel davranış ilkesine ulaşmaktır o zaman cezanın bir bölgede ve zamanda yaşamakta olan topluma aidiyetinden söz edemeyeceğimiz gibi o toplum dağılsa bile adalet evrensel bir sorumluluk olacağından bireylerin dağılıp karışacakları halklarda da kendilerinde sürecektir³⁶. Yani Kant'a göre cezanın kendi dışında ve kendisini aşan başkaca bir amacı ya da devlet veya bireye başkaca bir yararının olmasının beklenmesine, siyasi birlik bakımından bir menfaatin var olmasına gerek yoktur³⁷. Çünkü bunlar hem mutlak bir değer olan adaleti hem de en üstün varlık olarak akıl sahibi bireyi aşan durumlardır.

³⁰ KANT, s.48, Kant araçsallaşmama ilkesini her insanın eylem özgürlüğünün en yüksek sınırlayıcı koşulu olarak tanımlar; WEST David: Kıta Avrupası Felsefesine Giriş Rousseau, Kant ve Hegel'den Derrida'ya, Paradigma Yay, İstanbul, 2016, özgürlüğün Kant'ın ahlâkının temel koşulu olduğu ve cezanın anlamını da bu ahlâki sorumluluk temeline oturttuğunu akılda tutmalıyız.

³¹ AGTAŞ, s.49.

³² KIZILKAYA Ahmet: Sivil Toplum Devlet İlişkileri Bağlamında Kant ile Hegel'in Hukuk felsefesinin Karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.48.

³³ AGTAŞ, s.50.

³⁴ KANT Immanuel, Vorkritische Schriften bis 1768. 6., unveränd. Aufl. (unveränd. Nachdruck der Ausg. Darmstadt 1960). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (Werke in sechs Bänden) 2005 s.286'dan aktaran, DUSCH, s.259. (çeviri bana aittir) „Iustitia punitiva'nın amacı şu olabilir: 1. Daha kötü bir vatandaşın daha iyi bir vatandaşla dönüşmesinin sağlanması; 2. Uyarıcı örneklerle caydırıcılık sağlanması; 3. bütünün içinden işe yaramazların ayıklanmasının geç, sürgün ya da idam cezası ile sağlanması (hatta hapis bile). Ama işte tüm bunlar politik kurnazlığın ürünüdür.”

³⁵ KIZILKAYA, s.48.

³⁶ KUEHN, s.288.

³⁷ AGTAŞ, s.53; RENGIER Rudolf: Grundrisse des Rechts Strafrecht Allgemeiner Teil, Verlag C. H: Beck, München 2011, s.10; DEMİRBAŞ Timur: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yay. 2016, Ankara, s.77, oysa ceza hukuku bakımından devletin görevi aynı zamanda toplumsal düzenin tesisidir, adalet tek mutlak olarak görülmemelidir.

C. Cezanın Türü

Kategorik emperatif uyarınca faile işlediği eylemin aynıyla karşılık vermek gerekecektir, aksi bir davranış onun bağımsız, onurlu akıl sahibi bir varlık oluşuna yakışmayacaktır. Kısas böylece Kant için, insanlık onurunun korunmasını da sağlayacaktır³⁸. Kısas kullanılmasını, Kant'ın açıkladığımız evrensel kategorik emperatifinden çıkardığı bir sonuç olarak saptayabiliriz. Çünkü madem ki eylemlerimizin her yerde geçerli bir yasa olacak biçimde olması bekleniyordu, örneğin o zaman cinayet suçunun cezası da bizim öldürülmemiz olmalıdır³⁹. Öyleyse Kant, faili araçsallaştıran, yani failin cezalandırılmasının herhangi bir toplumsal, ya da siyasi amacı güden tüm çağdaşlarını titizlikle reddetmekte, aksini insanlık onurunun çiğnenmesi olarak görmektedir⁴⁰. Söz gelimi bir cinayet işleyen faile verilecek ceza da ölüm cezası olmalıdır. Çünkü seçim yapabilen özgür irade sahibi her insan saygıdeğer ve değerlidir. Böyleyse de, o eylemi kendi özgür iradesi ile seçmiştir, özgür iradesinin seçimini de hak etmektedir.

Ödetcici yaklaşım aracılığıyla intikam amacı güdülmüş gibi algılanabilirse de; Kant'ın ceza gerekliliğinin bireysel ya da devlet erkinin tatmini gibi ayrıca bir amacı yoktur. Kant sadece tahrip edilen adaletin bu yolla yeniden tesis edilebileceğini ileri sürer. Bu durumda aklımıza, ceza verilmesinin adaletin tesisi ile ilişkisinin olduğu ön kabulü gelir⁴¹. Cezanın adalet ile ilişkisi Kant için aşikardır, yasaya aykırılık aslında adalete aykırılıktır. Çünkü Kant'a göre yasa zaten adaletin ta kendisidir. Bu durumda da adalet ne yoldan tahrip edildiyse aynı sonucun failin kendisinde oluşmasının sağlanması sayesinde yeniden tesis edilmesi de mümkündür. Onun ceza sistemi kendisinden (an sich) başka bir amaç gütmeyen, varlığı sadece ve sadece adaletin yeniden tesisini sağlar, başkaca herhangi bir pragmatik niyeti olmamalıdır. Bu aynı zamanda bir resmi intikam alma biçimi olarak yorumlanmamalıdır, çünkü intikam her zaman bireysel bir tatmin amacı da güdecektir. Kategorik emperatif uyarınca faile işlediği eylemin aynıyla karşılık vermek gerekir, aksi onun bağımsız ve onurlu akıl sahibi bir varlık oluşuna yakışmaz.

D. Cezalandırma Yetkisi

Kant için cezalandırma yetkisi iktidar sahibi olan devlettedir. Kant'ın iktidarı yine bir toplumsal sözleşmeye dayandırmış olması ceza yetkisinin temelini de açıklamaktadır⁴². Kant cezanın devletin zor kullanma gücü ile yargısal cezayı birbirine bağlarken Hobbesçu doğal durum düşüncesi mirasını devralmaktadır. Çünkü doğal durum, kişisel hak aramanın varlığı yüzünden kimsenin bir yetki kullanımını kendi çıkarının temsili olarak görmeyeceğinden meşruiyet yokluğu anlamına gelmektedir. Oysa, pozitif yasanın varlığı ile cezanın devlet tarafından uygulanması doğa durumunun da geride bırakılması demektir⁴³. Ceza yetkilinin, emir vericinin yetkisi ve hakkıdır. Öyleyse ceza devletin şiddet tekelinin meşruiyetini de ortaya koymaktadır, çünkü ceza hukuku buyurabilenin kendisine tabi olanlara zor kullanarak acı verebilme yetkisi anlamına gelmektedir. Ceza olmaksızın hukukun son bulacağı ortadadır, dolayısıyla ceza düşüncesi sadece ceza hukukunun değil bütün bir hukuk düşüncesinin de varlık koşuludur⁴⁴.

Kant, cezalandırılmanın tek tek herkesin iradesine değil aksine bir kişinin ötekini cezalandırmak için olan temsili iradesine dayanmakta olduğuna işaret ederek⁴⁵ aslında toplum sözleşmesi taraftarlarının, kimsenin kendisinin ölümüne rıza veremeyeceği argümanına karşı çıkmaktadır. Aksini ise, ucuz bir sofistlik ve hukukun dönüştürülmesi olarak nitelemektedir⁴⁶.

³⁸ KANT, s.44.

³⁹ KIZILKAYA, s.49, böylece insanın onuru üzerine kurduğu düşüncesini tutarlı olarak sürdürmektedir.

⁴⁰ AGTAŞ, s.49; KIZILKAYA, s.49, Kant bir reformcu olarak Cesaria Beccaria'nın toplum sözleşmesine taraf olan kimselerin kendi ölümlerine de onay veremeyecekleri iddiasına karşıdır.

⁴¹ AGTAŞ, s.27, yazara göre daha başından sorgulanmaksızın kabul edilen bu önkabulün sorgulanması gerekmektedir, cezanın zaten adaletle doğrudan bağlantısı olduğuna dair inancın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Asıl sorgulamamız gereken cezayı adalet misyonunun daimi taşıyıcısı olarak kabul etmemizdir;.

⁴² ÇATALOLUK Gökçe: Kant Düşüncesinde Hukukun Sınır Hatları, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İnÜHFD 10(1), 2019, s.205 onu diğer sözleşmecilerden ayıran hususlara değinmek gerekmektedir. Bunlardan ilki sözleşmenin onun için de tarihsel değil akli bir kategori olması, ikincisi de sözleşme öncesi doğal durumu yetkilendirilmiş yani meşru bir otorite yokluğu ile açıklamış olmasıdır.

⁴³ HUNING, s.349; KANT Immanuel: Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1960, s.17, doğa durumu Kant için her ân doğabilecek bir tehlike ve güvensizlik ortamıdır.

⁴⁴ KÜHL s.434; AKTAŞ Sururi: Cezalandırmanın Amacı Üzerine, EÜHFD, XIII(1-2), 2009, s.17.

⁴⁵ Immanuel KANT, Vorkritische Schriften bis 1768. 6., unveränd. Aufl. (unveränd. Nachdruck der Ausg. Darmstadt 1960). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft., dan aktaran DUSCH, s.252.

⁴⁶ DUSCH, s.252, böylece Kant'ın karşı çıktığı argüman aslında cezanın bireyin kendi iradesinin bir isteminin sonucu olarak değerlendirilmesidir.

Böylece cezalandırma yetkisi ona göre tek tek bireylerin iradelerinin değil toplu ve soyut olan ortak iradenin ürünüdür. Zaten suç işleyen ile yasa yapımında ortak olan kimse aynı konumda değerlendirilemez. Yasa yapıcı kişi *homo noumenon* genel bir cezalandırma ilkesinden söz etse de, *homo phaenomenon* buna somut olarak karşı çıkar⁴⁷.

Ölüm cezasına⁴⁸ ilişkin bir başka tartışma söz konusudur. Kant sözleşmeye dahil olan tarafların kendilerinin idamına da rıza gösterdikleri varsayımının kabul edilemeyeceği argümanına karşıdır. Çünkü sözleşmeye rıza veren benlik ile cezalandırılacak benlik farklı kimselerdir, dolayısıyla ceza verilmesi ile ceza çekilmesi süreçleri farklı kişiliklerde doğmuş olacaktır. Bir ortak yasa yapıcı olarak “ben” (*homo noumenon*) söz konusu yasaya aykırı hareket etmiş olan bir ast olarak aynı kişi değildir artık. Çünkü, suç işleyen benliğin (*homo phaenomenon*) yasa yapımında taraf olmaya hakkı bile yoktur. Dolayısıyla bu yanıyla da numen-fenomen ayırımına işaret etmiş olmaktadır. Sözleşmeye katılan birey, kendinde olan, yani *homo noumenon*’dur. Buna karşın, sözleşmeye tabi olan, yani suç işleyen irade *homo phaenomenon*’dur⁴⁹.

E. İstisnai Durum

Kant’ın ceza ile hukuk kısmına ayırdığı başlıkta “affetme hakkı”ndan söz edilmektedir. Bu devlet için çok istisnai bir haktır ve devlet ancak kendisine karşı işlenmiş suçları affedebilmektedir⁵⁰. İstisnalar, annenin evlilik dışı çocuğunu öldürmesi, savaşta düşmanın öldürülmesi ve devletin ölüm cezalarını infaz etmesi durumunda uyuğunun sayısının azalması olarak sayılmıştır.

Affetme hakkı egemenin en değişken yorumlanması gereken hakkıdır ve yurttaşların birbirlerine karşı işlediği suçlarda değil ancak yurttaşların devlete karşı işlediği suçlarda geçerli olabilir. Çünkü yoksa bu sonrası için büyük bir adaletsizlik olacaktır, bireylere karşı işlenen suçları devletin affetme hakkının varlığının kabul edilmesi adalet duygusunun zedelenmesi anlamına gelecektir⁵¹.

İlk iki durumda öldüren kişiler onurlarını korumuş olacaklarından kısas cezası verilmeyecektir. Annenin evlilik dışı çocuk doğurması durumunda kadın cinsel onurunu korumaktadır⁵². Savaş meydanında öldürmeye karşılık idam cezasının verilmemesi ise savaş onurunun korunması anlamına gelmektedir. Ayrıca “*volenti non fit iniuria*”, rıza gösterene yapılan hareketin haksızlık oluşturmayacağı kuralı da geçerlidir. O zaman bu durumda bir haksızlık yoktur ve cezalandırılması gereken bir hukuka aykırılık da oluşmamıştır. Çift taraflı bir rıza söz konusudur.

Bu denli net bir ahlâk önerisinin ardından Kant bu öneriden sapılabilirlikleri ve ayrık durumları sınamıştır. Ancak yalan söylemek, tutulmayacağını bilerek söz vermek gibi durumları örnekleyerek istisnaların varlığını katiben kabul etmez. Çünkü yoksa her durum kendi istisnasını yaratacak ve o zaman ortada kesin olarak güvenilecek bir kerteriz noktası kalmayacaktır⁵³. Her iki durumda da onur ön plandadır, birinde cinsel onur ötekinde ise savaş onuruna değinilmiştir.

Devletin varlığının tehlikeye girmesi durumunda ise sadece kısas cezası affedilebilecektir. Bunun yerine başka bir ceza öngörülebilecektir. Devletin kendi uyuğundakilerin sayısının kendi siyasi bütünlüğünün yok olacak derecede azalması halinde ceza verilememesi ise yararlı bir yaklaşım olarak değerlendirilemez, çünkü bu durumda ceza verilmemesinin nedeni yarar sağlamayacak olması değildir. Devletin yani ceza vermesine yetkisi olan kurumun siyasi bütünlüğünün, yani varoluşunun tehlikeye girmesidir. Böyle bir durumda ceza adaleti, devletin siyasi bütünlüğü karşısında geri çekilmek zorundadır, çünkü ceza adaleti kavramı varlığının sağlanmasını devlet yapılanmasına borçludur. Dolayısıyla Kant bu durumu siyasi bir temelle açıklamak yerine zorunlu bir mantıksal sonuç bulmuştur⁵⁴.

⁴⁷ HÖFT, s.25.

⁴⁸ Akılda bulundurulması gereken yaşam ve ölümün, hukukla daima kadim bir ilişkisi olduğudur, SAYGILI Abdurrahman: Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, İnÜHFD 10(2), 2019, s.541.

⁴⁹ Immanuel Kant, *Vorkritische Schriften bis 1768*. 6., unveränd. Aufl. (unveränd. Nachdruck der Ausg. Darmstadt 1960). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (Werke in sechs Bänden) 2005’den aktaran DUSCH., s.253.

⁵⁰ KUEHN, s.265

⁵¹ DUSCH, s.284.

⁵² HÖFT, s.25, .

⁵³ DUSCH, s.266.

⁵⁴ HÖFT, s.27.

IV. HEGEL'İN CEZANIN AMACINA YAKLAŞIMI

Hegel devlete ahlâki bir anlam yüklemiştir. Ona göre, en yüksek erdemim timsali olarak devlet objektif ahlâki simgelemektedir⁵⁵. Hegel'e göre tarihin tini, devlettir ve devlet subjektif ahlâktan objektif ahlâka geçiş sürecinin aracıdır⁵⁶. Ancak, devlet hiçbir zaman toplumsal sözleşmenin tarafı değildir. Bu nedenle de özü itibarıyla devlet tek tek bireylerin can-mal güvenliğini korumakla yükümlü değildir. Aksine bireylerden bunları feda etmelerini isteyebilme hakkına sahip en yüksek realitedir⁵⁷. Bu yüzden de, toplumsal sözleşmeye verilen rızanın idam cezasını içermediğinin varsayılması, devletin sözleşmenin tarafı olmamasıyla geçersizleşecektir⁵⁸. Hegel'e göre modern devlette hükümdarın ve devletin hakları bir sözleşme konusuymuş gibi görülmesi vahim karışıklıklara yok açmaktadır. Bu da, devletin kendi içindeki birtakım kimselerin öznel iradelerinin toplamıymış gibi görünmesidir⁵⁹.

Hegel, suç işleyen bir kimsenin özgür iradesinin varlığını işaret ederek tanınma kavramına değinmektedir. Hegel tanınmayı, efendi - köle dialektiğinin bir parçası olarak görmektedir. Hegel'de köle ancak özbilincine ulaştığı takdirde kölelikten kurtulabilir.⁶⁰

Bu da çalışma ve eğitimle mümkündür. Köle, çalışarak köle doğasından kurtulacak, özbilince ulaşacaktır. Köle-efendi diyalektiği böylelikle bilincin serüveni olarak görülebilir

Hegel, felsefe tarihine diyalektik anlayışını bir yöntem olarak derinleştirerek kazandırmıştır. Felsefi bir yöntem olarak diyalektik, tez-antitez-sentez olarak formüle edilmektedir. Diyalektiği bir yöntem olarak tüm felsefesine ve tarih anlayışına yedirmiştir. Diyalektik yöntemin hukuktaki örneklemini de iddia-savunma-hüküm kurulması şeklinde dönüştürülür⁶¹. Diyalektik ile tarihin tini de bir nihai sona erişecektir.

A. Ceza ve Adalet

Hegel için suç, hukuka karşı gelinmesidir. Eğer ki, adaleti temsil eden hukuk zarar görürse adalet de zedelenmiş olacaktır. Suç, hukukun olumsuzlanmasıdır. Bu durumda da kendisinin de olumsuzlanmasıyla, adalet yeniden tesis edilecektir. Suç, öncelikle bir kötülük olduğu için değil, hukuk ihlal edildiği için ortadan kaldırılmalıdır⁶².

Diyalektiğin hukuka uygulanmasıyla önce, suçu içeren pozitif mevcudiyet saptanmalıdır. Hukuk önce soyut ve edilgendir, yani kendindedir (an sich). Kendinde ve edilgen olan hukuk, suç işlenmesi ile ihlal edilir. Bu ihlalin ardından hukuk devreye girer. Yaptırım niteliğindeki kuralın uygulanmasıyla somutlaşır ve etkinleşir⁶³. Hukuk, kendisini var edecek ve varlığını yaşama geçirecek bir ihlale gereksinim duymaktadır. Bu durumda, hukukun suç öncesi kendinde (an sich) karakteri var olan tikel olaylarla, canlanmaktadır.

Birincil kötülük suç ile yasanın ihlalidir, ceza ise ikincil kötülük değil birincinin ortadan kaldırılmasını sağlayan bir etmendir. Suç hukuka karşı gelinmesidir, adaleti temsil eden hukuk zarar görürse adalet de zarar görmüş olacaktır. Kendisinin de olumsuzlanmasıyla adalet yeniden tesis edilecektir. Suç bir kötülük olduğu için değil hukukun ihlali olduğu için ortadan

⁵⁵ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: Hukuk Felsefesinin Prensipleri, Sosyal Yayınları, çev. Cenap Karakaya, İstanbul 1991. s.200; COPLESTONE Frederick, Coplestone Felsefe Tarihi, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 2000, s.67, Hegel'in devleti yüceltici sıfatlarla andığı hiç kuşkusuz yadsınamaz, ama göz önünde bulundurulması gereken devleti bir tür nesnel tin oluş aracıyla zorunlu tanrı konumuna oturttuğudur.

⁵⁶ CEVİZCİ s.758; SANCAR Mithat: Devlet Aklı Kısacasında Hukuk Devleti, İstanbul 2000, s.50, Hegel'in bu yolla aşkınlıktır devletin kullandığı araçlarını artık meşrulaştırmasına gerek ayrıca yoktur, çünkü tüm bunların meşruluğu tüm siyasi etkinliklerin nihai amacı olarak devletin bu alanında içkindir.

⁵⁷ HEGEL, HFP, s.99, devlet bireylerin can ve mal güvenliği üzerinde doğrudan hak iddia edebilmektedir; ayrıca SANCAR s.51, yazar devlet aklı kavramının temellerini atan Machiavelli'nin en hararetli övgücülerinden birinin Hegel olduğuna işaret eder.

⁵⁸ HEGEL, HFP, s.99, Hegel, Beccaria'nın toplum sözleşmesine onay vermenin kişinin kendi idam edilmesine de rıza vereceği anlamına gelmemesi gerektiği yönündeki eleştirisini kabul etmez. Çünkü ona göre devlet zaten toplum sözleşmesinin tarafı değildir, bu nedenle de bireylerin can ve mal güvenliklerine karşı bir yükümlülüğü olması beklenmemelidir; BECCARIA, s.186, ölüm cezası dayanağı hukuki bir esastan alıyor olamayacaktır.

⁵⁹ HEGEL, HFP, s.84, devleti objektif ahlâkın temsilci kavramı olarak gördüğü akılda tutulmalıdır.

⁶⁰ GÜNGÖREN, s.993, tanınma Hegel düşüncesinin temel kavramlarındandır.

⁶¹ GÜNGÖREN, s.992.

⁶² HEGEL, HFP, s.94.

⁶³ HEGEL, HFP, s.97.

kaldırılmalıdır⁶⁴.

B. Cezanın Amacı

Cezalandırmanın meşruiyeti suç işleyenin kendi iradesiyle tercih ettiği seçimin içinde içkindir. Akıllı bir varlık olan bireyden gelen eylem kendi hak ettiği davranış olarak evrensel kanunu da içinde barındırır⁶⁵. Akıllı varlık işlediği eylemde bu evrensel kanunu kendisi için kabul etmiş olur ve kanunun hükmüne kendi hakkı olarak çarptırılır. Ceza bu yüzden rasyonel varlığın kabul edilmesi anlamına geldiğinden aynı zamanda bir onurdur. Ayrıca, cezanın aynı zamanda bir hak olarak talep edilebileceği ilk bakışta çelişkili görülebilir, ancak bu Hegel'in diyalektik felsefesi içinde tutarlıdır⁶⁶.

Eğer cezanın ölçüsü bireyin eyleminden çıkarılmamış olsaydı bu bir onur olmazdı, aksine rasyonel varlık ıslah edilmesi gereken bir zararlı hayvana dönüştürülmüş olurdu, birey işlediği suça rağmen de hala irade sahibi bir kimsedir⁶⁷. Bu yüzden cezanın bireysel bilinç üzerindeki etkilerine, caydırma, ıslah etme gibi öz bilince nüfuz edişine ilişkin görüşler cezanın *kendiliğinde* (an sich) ve *kendisi için* (für sich) doğruluğunu tartışmaz. Ceza kesinlikle sonraki suçların önlenmesi amacı güdemez⁶⁸.

Cezalandırmanın meşruiyeti suç işleyenin kendi iradesiyle tercih ettiği seçimin içinde içkindir. Akıllı bir varlık olan bireyden gelen eylem evrensel kanunu da içinde barındırır. Akıllı varlık işlediği eylemde bu evrensel kanunu kendisi için kabul etmiş olur ve kanunun hükmüne kendi hakkı olarak çarptırılır. Ceza bu yüzden rasyonel varlığın kabul edilmesi anlamına geldiğinden aynı zamanda bir onurdur. Eğer cezanın ölçüsü bireyin eyleminden çıkarılmamış olsaydı bu bir onur olmazdı, aksine rasyonel varlık ıslah edilmesi gereken bir zararlı hayvana dönüştürülmüş olurdu⁶⁹. Bu yüzden cezanın bireysel bilinç üzerindeki caydırma, ıslah etme gibi öz bilince nüfuz edişine ve etkilerine ilişkin görüşler cezanın *kendiliğinde* ve *kendisi için* doğruluğunu tartışmaz. Bireyin davranışı olan suç, onun irade sahibi bir varlık olduğunu ortaya koyan bir eylem olduğundan, davranışının sonucu da eyleminde içkin olarak mevcut olacaktır.

Hegel'e göre suç işlenmesi hukukun hiçe sayılması olduğundan, onun hiçe sayılması demek olan cezalandırma ile giderilir. Böylece hukukun restorasyonu sağlanır, ilk olumsuzlama suç işlenerek hukukun hiçe sayılması, yasanın inkarıdır⁷⁰. İkinci olumsuzlama ise ceza verilerek hukuk düzenin kendini sağlamasıyla olur. Böylece ceza, diyalektiğin temel ilkelerinden olan yadsımanın yadsınmasıdır (negation der negation). Bundan önce hukuk soyuttur ve kendindedir (Recht an sich)⁷¹. Dolaysız bir ortak iradedir, edilgen bir biçimde yalnızca olması gerekeni söyler. Öncelikle hukuk geçerli olmalıdır. İlk adımda hukukun bu salt söylem biçimi bir kavramdır henüz ve gerçekleşmemiştir, kendindedir (an sich). İşlenen bir suçla hukuk hiçe sayılmış olur, bu da hukuksuzluktur. Hukukun bu hiçe sayılmasının hukukun uygulanması aracılığıyla hiçe sayılması da hukukun gerçekleşmesidir. Bu nedenle de gerçekleşen bir hukuk ihlali üzerine mutlaka ceza verilmelidir, yoksa adalet tesis edilemez.

C. Cezalandırma Yetkisi

İlk kötülük olan suça, kamusal zor kullanma olmaksızın birey kendisi karşılık verirse bu birbirini sürekli izleyen sonsuz bir karşılık verme içinde kuşaktan kuşağa devam etme riskini

⁶⁴ Prof. Dr. Kristian Kühn, Grosse Strafrechtsphilosophen, Tübingen Üniversitesi, erişim tarihi 01.11.2013, http://www.jura.unituebingen.de/professoren_und_dozenten/kuehl/materialien/forschung/phil/Hegel/strafe2

⁶⁵ HEGEL G. W. F.: Felsefe Tarihi, Thaşles'ten Platon'a Grek Felsefesi, çev. Doğan Barış Kılınç, NotaBene Yay., İstanbul, 2018, s.259, Hegel'in Herakleitos'un diyalektiğini anlattığı kısma bir kısaca bakmakta yarar vardır. Hegel, Herakleitos'un diyalektiğini betimlerken yokluğun da varlığın ta kendisinden çıktığını, varlığın kendisine yok olmanın da dahil olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁶ HEGEL, HFP, s.98; Christian Kühn, Grosse Strafphilosophen, Die Strafe als Recht des Verbrechers, durch die er als Vernünftiger geehrt wird, Tübingen Üniversitesi (erişim tarihi: 03.11.2019), http://www.jura.uni-tuebingen.de/professoren_und_dozenten/kuehl/materialien/forschung/phil/Hegel/strafe5

⁶⁷ HEGEL, HFP, s.99.

⁶⁸ RENGIER s.10, "Absolute Strafzweck" olarak adlandırılan ceza hukukundaki bu eğilim için cezalandırma ile geleceğe ilişkin bir amaç güdülmemesi, cezalandırmanın tamamen geçmişe yöneldiğini ortaya koymaktadır.

⁶⁹ HEGEL, HFP, s.99.

⁷⁰ GÜRİZ Adnan: Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s.224.

⁷¹ Zweck der Strafe, (çevrimiçi erişim: 01.11.2013) http://www.hegel-system.de/de/v3213_strafe.htm.

içinde taşırdı. Oysa devletin tek yetkili olarak verdiği ceza böyle değildir⁷². Her tür subjektif menfaatten ve rastgele formdan arındırılmış, ölç almayan ama cezalandıran bir adalet talebi aslında evrenseli istemektir⁷³.

Hegel toplum sözleşmesinden yola çıkılarak sözleşmeye taraf olan iradenin cezayı da kabullenmiş olacağını söylemekle yetinmez, bir adım daha ötesine giderek ortak iradeye ve akla dahil olarak cezalandırılmanın aslında bir hak ve onurlandırılma olduğunu söyler. Çünkü madem ki suçu işleyen fail özgür iradesini ortaya koymuştur bu durumda onun iradesinin tezahürü dikkate alınmaksızın bir ceza verilemez, ve onun irade açıklaması anlamına gelen suçuna denk bir ceza verilmesi de onun aklına değer verildiğinin gösterilerek onun onurlandırılması anlamına gelecektir⁷⁴.

Ayrıca cezalandırma ile bireyin tarihin tını olan devlete yeniden dahil olması ve belki bir tür günah çıkarması sağlanır. Çünkü fail suç işleyerek zaten düzenin ve devletin dışına çıkmıştır, cezalandırma ile yeniden bir dahil olma sağlanmış olacaktır.

Cezalandırma kurumu Hegel'e göre öncelikle bireysel bir intikam olarak ortaya çıkmıştır, bu yüzden de icrası kendi başına da bir suça neden olur. Oysa devletin eline geçerek resmi bir intikam aracına dönüşmesi zorunludur. Böylece yeni bir ihlal söz konusu olmaz. O zaman asıl sorun Hegel'de cezalandırma ile devletin anlamını sorgulamaktır, çünkü birey kendi karşılığını verince meşru olmayan bir olgu devlet yapınca meşrulaşır⁷⁵.

Engelleme amacıyla da birey zararlı bir hayvanmış gibi değerlendirilir. Ek olarak da topluma vereceği olası zararların önüne geçilmeye çalışılır. Bu nedenle cezalandırılırken caydırıcılık amacı güdülmez. Gelecekte işlenebilecek suçların önüne geçilmek istenmez. Fakat sözgelimi ancak iradesi henüz tamamlanmamış çocuk varoluşu için ise cezanın iyileştirici bir amacından söz edilebilir. Ayrıca cezalandırmadan ıslah, caydırma gibi bir yarar uman yaklaşımlar cezanın kendiliğinde ve kendisi için olması sorunsalına dokunmazlar. Çünkü onu çoktan çözülmüş saymaktadırlar⁷⁶.

D. Cezanın Türü

Hegel, öncülü Kant'ın aksine kısas düşüncesinin sıkı bir taraftarı değildir⁷⁷. Suç dönüştürülüp bir değer biçilerek cezaya çevrilir. Aynıyla tazmini mümkün olan suçlarda aynıyla tazmin; aynıyla tazmini mümkün olmayan suçlarda ise evrensel nitel değer ile tazmin edilerek ceza öngörülmalıdır. Eşitlik suçunun hakettiği şeyin özü içindir, cezanın dış görünümü için değildir⁷⁸. Elbette hapis ile para cezası aynı şey değildir, ancak zarar bakımından karşılaştırılabilirler, yapılması gereken de cezaların zarar bakımından bir karşılaştırmalarının yapılabilmesidir.

Hegel kısas düşüncesinin cezanın türü olarak önerilmesini oldukça absürd bulmaktadır. Suç ve cezada eşitlik düşüncesi tazmin düşüncesini büyük bir sıkıntıya düşürmektedir. Çünkü eşitlik ilkesi uyarınca suç ile cezada eşitliği kastedilmektedir. Oysa eşitlik şeylerin sadece dışsal niteliklerine göre değil cevheresel niteliklerine göre aranmalıdır⁷⁹. Dolayısıyla ceza tiplerinin özellikli tipleri ya da miktarları bakımından adillliği bizzat cezanın özsel sorunundan kaynaklanarak ortaya çıkmış bir konu olmaktadır⁸⁰. Cezanın türünün belirlenmesinde kısas düşüncesinin terk edilmesi Hegel için sonlu varlığın kısıtlılığından sıyrılıp bir evrensel olana

⁷² HEGEL, HFP, s.100, Hegel suçların *crimina privata* karakter taşıdığı Roma İmparatorluğu, Yahudilik gibi kültürlerde cezanın bir intikam niteliği taşıyabileceğini belirtir, ancak devletin doğuşu intikam güdüsünden ayrı olarak ele alınmalıdır.

⁷³ HEGEL, HFP, s.101; KIZILKAYA, s.138, objektif ahlâklılık olan gerçek devlete geçişin sonucudur.

⁷⁴ HEGEL, HFP, s.98.

⁷⁵ HEGEL, HFP, s.100, Hegel'e göre cezanın *crimina publica* değil *crimina privata* olarak kovuşturulup cezalandırıldığı yerlerde, örneğin Yahudilik veya Roma İmparatorluğu ceza artık ilke olarak ya da kısmen intikam niteliği taşımaktadır, kahramanlar ya da gezgin şövalyeler tarafından uygulanan intikam amacının da kişisel intikamdan farklı bir olgu olduğunu ve devletlerin doğuşuyla ilgili olduğunu belirtir.

⁷⁶ HEGEL, HFP, s.97.

⁷⁷ HEGEL, HFP, s.99, kısas cezasının sonucunda örneğin tek gözlü, dişsiz suçlu görünümünün ortaya çıkacağını savunmaktadır.

⁷⁸ HEGEL, HFP, s.100, Hegel'e göre para ile hapis cezalarının karşılaştırılacak değerleri bunların ikisinin de „zarar“ verme niteliklerindedir.

⁷⁹ HEGEL, HFP, s.100.

⁸⁰ HEGEL, HFP, s.99.

varışın sağlanması amacını güder. Çünkü sadece dışsal görünümde bir eşitlik fikri sonluluk fikrinin sürdürülmesidir, oysa evrenselin bilgisine vakıf olmasının yolu özsel bir eşitlik arayışından geçmektedir. Dolayısıyla cezanın amacı da kendi varlığında gizlidir, cezanın amacı empirik ya da pragmatik değildir.

V. SONUÇ

Modern felsefeyi dönüştüren iki Alman düşünürü Kant ile Hegel'in cezanın amacına ilişkin yaklaşımları birbirinden farklı unsurlar içermektedir. İnsan aklının yüceltildiği Aydınlanma düşünürlerinden Immanuel Kant cezanın, adaletin yeniden tesis edilmesi için verilmesi gerektiğine değinmektedir. Ancak bunun ancak suç işleyen bireyin eylemiyle aynı türde bir ceza verilirse tamamlanmış olabileceği ortadadır. Ayrıca kısasın bir anlamı da, bireye verilecek cezanın onun eyleminden çıkarılması, yani bireyin iradesine ve onuruna saygı duyulması anlamına gelmektedir.

Kant'ın ardılı olan Hegel için de akıl ve irade sahibi, seçim yapabilen bir varlık olan birey onurlu bir varlıktır. Suç işleyen bireye verilecek olan ceza da onun eyleminde içkin olacağından cezalandırmak aynı zamanda bireyi onurlandırmaktır. Hegel'e göre suç bir kötülük olduğu için değil, hukukun olumsuzlanması anlamına geldiği için cezalandırılmalıdır. Dolayısıyla yine hukuk kendi içinde diyalektik bir sistem olarak, ceza verilmesi ile tamamlanmaktadır.

Mutlak cezalandırma kuramının temsilcisi olarak değerlendirilen her iki düşünür de ortak yönleri ceza aracılığıyla bireylerin ıslahı, topluma kazandırılması ya da caydırıcılık gibi amaçların bireyi araçsallaştıracağını, ya da ıslah edilmesi gereken zararlı bir hayvana dönüştüreceğini belirtirler. Ayrıldıkları noktalar ise cezanın türü olarak Kant'ın kısası, Hegel'in ise özsel eşitliği öngörmüş olması, Hegel'in cezanın amacı olarak kendi için (für sich) özneye yaptığı vurgu yapmasıdır. Bununla birlikte her iki düşünür de cezayı, bir kavram olarak öncelikle felsefenin alanında görmüş ve öyle tanımlamıştır. Doğa durumuna özgü intikamcı yaklaşımın terk edildiği cezalandırma yetkisi de devletin iktidarının kurucu bir görünümüdür.

KAYNAKÇA

- AGTAŞ, Özkan: Ceza ve Adalet, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- AKTAŞ Sururi: "Cezalandırmanın Amacı Üzerine", EÜHFD, XIII(1-2), 2009.
- BAUMANN Jürgen/WEBER Ulrich/MITSCH Wolfgang/EISELE Jörg: Strafrecht Allgemeiner Teil, Ernst-Werner Gieseking Yay, Bielefeld, 2016.
- BECCARIA Cesare: Suçlar ve Cezalar, çev. Muhiddin Göklü, İnkılap aka Kitabevi İstanbul, 1960.
- CENTEL Nur: Cezanın Amacı ve Belirlenmesi, Prof. Dr. Tarık Tufan Yüce'ye Armağan, s.337- 372, İstanbul, 2001.
- CEVİZCİ, Ahmet: Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2010.
- COPLESTONE, Frederik: Coplestone Felsefe Tarihi Hegel, çev: Aziz Yardımlı, İdea Yay. İstanbul, 2000.
- ÇATALOLUK, Gökçe: "Kant Düşüncesinde Hukukun Sınır Hatları", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İnÜHFD 10(1), s.202-209, 2019.
- DELİBAŞ, Timur: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- DUSCH, Christian: Staat und Strafe Eine Studie zum Verhältnis von Staats- und Strafrecht bei Thomas Hobbes und Immanuel Kant, Dissertation an Albert-Ludwigs Universität Freiburg, 2010.
- GÖÇMEN, Doğan: Kant ve Aslında Şeylerin Bilinebilirliği, https://www.youtube.com/watch?v=MwktJ8L_Ljo
- GÜNGÖREN, Birden: "Hegel'in Ceza Teorisi: Suçlu'nun İfade-i İtibarı", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan, 2010, s. 989-1003.
- GÜNGÖREN, Birden: "Wandel des Strafrechts am Beispiel des Deutschen Idealismus" (Alman İdealizmi örneğinde Ceza Hukukunun Dönüşümü) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Duygun Yarsuvat'a Armağan, 9(2), s.523-549, 2012.
- GÜRİZ, Adnan : Hukuk Felsefesi: Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: Hukuk Felsefesinin Genel Prensipleri, çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: Felsefe Tarihi, Thales'ten Platon'a Grek Felsefesi, çev. Doğan Barış Kılınç, NotaBene Yay., İstanbul, 2018.
- HAFIZOĞULLARI, Zeki: Ceza Normu Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, US -A Yayıncılık, Ankara, 1996.
- HEIMSHOETH, Heinz: Kant'ın Felsefesi, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: 2014.
- HÖFT, Erik: Strafrecht in Kant Rechtslehre, Seminararbeit bei Robert Alexy, Sommersemester, Kiel, 2012.

- HUNING, Dieter: Kants Strafrechtstheorie und das jus talionis Philosophische Schriften Heft 56 Aufklärung durch Kritik Festschrift für Manfred Baum zum 65. Geburtstag, herausgegeben von Dieter Hüning, Karin Michel und Andreas Thomas Duncker & Humblot Berlin, 2004
- KANT, Immanuel: Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi, Türkiye Felsefe Kurumu, çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara, 2013.
- KANT Immanuel, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, çev. Yavuz Abadan, Seha L. Meray, 100. Yıl Yayınları, Ankara, 1960.
- KIZILKAYA, Ahmet: Sivil Toplum-Devlet İlişkileri Bağlamında Kant İle Hegel'in Hukuk Felsefelerinin Karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- KÖKSAL, Mehmedcan: "Milletlerarası Hukuk Düzenine Karşı Doğal Hukukun Uygulanması", İÜHFM, 28(3-4), s.388-456, 1962.
- KREY, Volker/ESSER Robert: Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil, Verlag W. Kohlhammer, 6. Baskı, Passau, 2016.
- KÜHN, Manfred: Immanuel Kant, çeviren Bülent O. Doğan, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- KÜHL, Kristian : Freiheitliche Rechtsphilosophie, Nomos Verlag, Tübingen 2008.
- KÜHN, Manfred: Immanuel Kant, çev. Bülent H. Doğan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2011.
- KRÜGER, Rolf : Strafrecht AT 1, Alpmann Schmidt Verlag, Münster 2010.
- LUIZZI, Vincent: Cezalandırmaya ve Cezalandırmanın Faydacı ve Ödetmeci Rakiplerine İlişkin "Yeni Denge Yaklaşımı", çev. Gülriz Uygur, HFSA 10.
- MEIER Bernd-Dieter: Strafrechtliche Sanktionen, Springer-Verlag Berlin, 2015.
- RENGIER, Rudolf: Strafrecht Allgemeiner Teil, Beck Verlag, München, 2011.
- SANCAR, Mithat : Devlet Aklı Kısılacında Hukuk Devleti, İletişim Yay, İstanbul 2000.
- SAYGILI, Abdurrahman: Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi İnÜHFD 10(2), 539-547, 2019.
- WEST, David: Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, çev. Ahmet Cevizci ve Hüsamettin Arslan Paradigma Yay., İstanbul, 2016.